

«Перевернута» пам'ять. Через 70 років у Василькові повернули імена жертв Голокосту

Члени громади встановлюють табличку з іменами жертв Голокосту.

Зліва - Яків Тамаркін

Більше 5000 євреїв (40% населення) проживали в повітовому місті Василькові Київської губернії згідно з першим Всеросійським переписом 1897 року. Сьогодні тут близько 100 євреїв — менше 0,02% городян. Причина цього настільки ж зрозуміла, як і трагічна — погроми епохи Громадянської війни і Голокост.

Німці окупували місто в серпні 1941-го. А незабаром з'явилися оголошення: «Усім жидам Василькова зібратися на критому ринку» (зараз на цьому місці будинок культури). Ходили чутки, що євреїв переселяють на нове місце проживання. Цим новим місцем став для них Покровський яр. В той день нацисти розстріляли 105 осіб.

Відразу після звільнення Василькова в листопаді 1943-го євреї, які повернулися з фронту і з евакуації, ідентифікували місця розстрілів з допомогою місцевих жителів. До того ж, ями для жертв були викопані заздалегідь, тому багато хто знав, де відбулась «акція».

Отримавши відповідні дозволи в міськкомі партії і санстанції, євреї ексгумували останки і перепоховали їх на єврейському кладовищі. З 105 померлих вдалося впізнати 40, тоді це ще можна було зробити. За цим слідувало прохання до влади дозволити установку скромного пам'ятника і таблички з іменами і прізвищами закатованих одноплемінників. Міськком дав добро за умови суворого контролю з боку партійних органів і проведення міського антифашистського мітингу. Коли пам'ятник був готовий, перший секретар міськкому кинув погляд на табличку і вибухнув лайкою на адресу організаторів. Мовляв, якого біса тут одні єврейські прізвища, якщо розстрілювали і українців, і росіян. На всі заперечення, що тут вбивали тільки євреїв, чиї імена він бачить перед собою, чиновник пригрозив: «Табличку прибрати! Інакше прижену бульдозер і знесу пам'ятник!».

Євреї остовпіли і на питання, який же текст його влаштує, почули від першого секретаря: «Тут поховані жертви фашизму». Як зберегти пам'ятник, зберегти імена жертв і не викликати при цьому гнів всесильного секретаря? Мудрі євреї просто перевернули табличку і на зворотному боці написали «правильний» текст. Імена ж замазали цементом і прикріпили до старого надгробка.

Минуло багато десятиліть, всі учасники тих подій пішли з життя, залишився лише Яків Тамаркін, батько якого — Ісер — був серед учасників «операції прикриття». У 1960-му році батько взяв з 15-річного Яші обіцянку, що коли прийде час, і євреї перестануть боятися своєї національності, він переверне табличку і очистить накреслені на ній імена.

Так виглядав пам'ятник до цих пір

Повернені імена

У 2017 році Яків Ісерович став заступником голови єврейської громади Василькова. Тоді табличку демонтували і виявили на звороті ...абсолютно гладку поверхню. Довелося шліфувальним кругом акуратно зняти шар цементу, поки не оголилися вигравірувані літери. З кожної такої літери Яків Тамаркін виколупував цемент, а потім заливав чорною фарбою. У підсумку перед ним вишикувалися 40 імен і прізвищ, пам'ять про яких так хотів стерти перший секретар міськкому.

Зрозуміло, яке роздратування викликали у влади всі ці Трубмани, Кріцберги, Зінгери, Шапіро, Альпери і Прайсмани... Все, що залишилося від інших — скупа фраза: «та інші з дітьми».

Восени 2017 року відновлена табличка повернулася на своє законне місце. На мітингу з нагоди повторного відкриття пам'ятника був присутній мер Василькова, рабин синагоги Бродського Моше Реувен Асман, представники посольства Ізраїлю і єврейської громади міста.

Яків Тамаркін на фоні стели з текстом молитви

Рік по тому, з ініціативи Тамаркіна — вже голови місцевої єврейської громади — була встановлена стела з текстом молитви за душі померлих, аби кожен міг вшанувати їх світлу пам'ять. Історія отримала резонанс, після чого в громаду стали надходити листи від євреїв з Ізраїлю, США та Німеччини, серед яких були нащадки розстріляних тут євреїв. Так вдалося відновити ще 18 прізвищ.

Більш того, Яків Ісерович відправив у меморіал «Яд Вашем» імена убитих земляків — відтепер вони будуть внесені в офіційну базу жертв Голокосту і увічніні в Залі імен меморіалу. Зрозуміло, зупинятися на цьому голова громади не збирається, його мета — встановити імена всіх 105 євреїв, розстріляних у вересні 1941 року.

Ці люди не можуть подякувати Тамаркіну за все, що він робить для увічнення їх пам'яті. Тому це повинні зробити ми, адже завдяки таким, як Яків Ісерович, зберігається зв'язок поколінь, який намагалися обірвати спочатку нацисти, а потім комуністи, котрі забороняли пам'ятати про «неправильних» мертвих...

Борис Вайнер